

**PARTICIPACIJA RODITELJA U ŠKOLSKOM ŽIVOTU IZ
UGLA SAMIH RODITELJA, NJIHOVIH PREDSTAVNIKA
I DIREKTORA
-IZVEŠTAJ IZ SRBIJE -**

Jelena Vranješević
Beograd, 29. 09. 2010.

Ovaj izveštaj se odnosi na rezultate istraživanja stavova roditelja, njihovih predstavnika (u Savetu roditelja i Školskom odboru) i direktora osnovnih škola u Srbiji prema mogućnostima za participaciju roditelja u školskom životu i dosadašnjoj participativnoj praksi. Istraživanje o kojem je reč, deo je regionalnog projekta Instituta za otvoreno društvo (Open Society Institute - OSI) i Programa za obrazovnu podršku (Education Support Program – ESP): “*Podsticanje inkluzije u obrazovanju i unapređenje kvaliteta obrazovanja u jugoistočnoj Evropi*” (Advancing Educational Inclusion and Quality in South East Europe). U okviru tog projekta u Srbiji su do sada realizovana istraživanja a) direktora osnovnih škola u Srbiji¹, tj. ispitivanje stavova direktora prema mogućnostima i oblicima participacije roditelja u različitim aspektima života škole, b) akciono istraživanje *Podsticanje saradnje roditelja i učitelja i uključivanje roditelja u život učionice*, koje je imalo za cilj da istraži različite mogućnosti i oblike saradnje roditelja i škole i da tu saradnju podstakne, kao c) ispitivanje stavova samih roditelja o mogućnostima saradnje sa školom i percepcija sopstvene uloge u toj saradnji. Ovom poslednjem istraživanju (na koji se ovaj izveštaj i odnosi) prethodile su fokus grupe sa roditeljima koji su članovi Saveta roditelja i Školskih odbora, roditeljima koji nisu uključeni u upravljačku strukturu škole, kao i roditeljima dece iz marginalizovanih grupa (deca sa posebnim potrebama i romska deca), da bi se dobila jasnija slika o tome kako roditelji vide svoju ulogu u saradnji sa školom.

Istraživački tim se zahvaljuje:

- Roditeljima i direktorima škola koji su učestvovali u istraživanju, odvojili vreme za intervju i pružili dragocene podatke
- Ipsos Strategic Marketing agenciji na profesionalnosti i kvalitetno urađenom poslu prikupljanja podataka
- OSI/ESP programu i Fondu za Otvoreno Društvo u Beogradu koji su omogućili celokupnu realizaciju projekta

¹ Izveštaj nacionalnog istraživanja u Srbiji, kao i svih istraživanja u zemljama koje učestvuju u projektu može da se nađe na sajtu www.see-educoop.net/aeig

Sadržaj:

I Uvod	4
II Ciljevi istraživanja	5
III Metod istraživanja	6
1. Uzorak	6
2. Procedura	9
3. Instrumenti	9
IV Pregled i tumačenje rezultata	10
1. Nivoi participacije roditelja	10
2. Participativna praksa u školama	22
3. Prepreke za participaciju	28
4. Percepcija uloge roditelja i škole u obrazovno procesu	30
V Diskusija	32
VI Zaključci i preporuke	37
VII Literatura	41

I Uvod

U osnovnim odredbama *Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja*², u delu: *Opšti principi sistema obrazovanja i vaspitanja* (član 3), stoji da „*sistem obrazovanja i vaspitanja svojom organizacijom i sadržajima obezbeđuje i 1) efikasnu saradnju sa porodicom uključivanjem roditelja, odnosno staratelja radi uspešnog ostvarivanja postavljenih ciljeva obrazovanja i vaspitanja i 2) raznovrsne oblike saradnje sa lokalnom zajednicom i širom društvenom sredinom kako bi se postigao pun sklad između individualnog i društvenog interesa u obrazovanju i vaspitanju*“

Međutim, iako je zakonom predviđeno i precizno definisano učešće roditelja u procesu odlučivanja u školi i eksplicitno naglašen značaj koji učešće roditelja u procesu obrazovanja njihove dece ima za podsticanje kvaliteta obrazovnog procesa (*Strategija razvoja stručnog obrazovanja u republici Srbiji*), postoji raskorak između tako definisane ideje participacije i načina njene implementacije u praksi. Rezultati prethodnih istraživanja rađenih u okviru ovog regionalnog projekta pokazuju da u školama uglavnom *ne postoji jasna i definisana strategija* za komunikaciju sa roditeljima. Roditelji nemaju mnogo prilike za participaciju: prilike za informisanje roditelja i konsultovanje njihovog mišljenja su u školama retke, a kada im se pruži prilika da se uključe u život škole to su uglavnom kroz uloge organizatora sporednih aktivnosti u školi: vannastavnih aktivnosti, organizacije sportskih događaja, uređenje školskog prostora i humanitarne akcije. Prilike da se roditelji uključe u proces obrazovanja svoje dece, učešćem u oblastima kao što su nastava i organizacija škole i školskog života nisu česte u našim školama.

Po mišljenju direktora najveću prepreku u komunikaciji sa roditeljima predstavljaju sami roditelji, tj. njihova nezainteresovanost za komunikaciju sa školom i nedostatak komunikacijskih veština. Roditelji (tokom diskusije u fokus grupama), sa druge strane, smatraju da je uzrok neuključivanja roditelja u život škole i problem neinformisanosti, tj. roditelji često ne znaju na koje sve načine mogu da učestvuju u

² Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, Službeni glasnik, 72 – 09 (31. 08. 2009)

životu škole i od škole očekuju jasnoću u pogledu načina i mogućnosti za saradnju. Roditelji nisu zadovoljni u potpunosti komunikacijom koju imaju sa svojim predstavnicima iz Saveta roditelja; neki ne veruju da Savet roditelja istinski zastupa njihove stavove i potrebe; drugi smatraju da ne postoji dvosmerna komunikacija i da nisu dovoljno informisani o procesu donošenja odluka na Savetu. Kod nekih roditelja je prisutan strah da će se njihov pokušaj participacije protumačiti kao suvišno mešanje u profesionalnu ulogu nastavnika. Većina roditelja (i predstavnici Saveta roditelja i ostali) izražavaju želju da budu više uključeni u obrazovno-vaspitni proces, da bi imali jasniju sliku o kontinuitetu obrazovnog procesa i školskom kurikulumu.

II Ciljevi istraživanja

Osnovni cilj istraživanja je *sticanje uvida u stavove roditelja i direktora prema participaciji roditelja u školskom životu i participativnoj praksi koja je prisutna u naćim školama*. Istraživanje pokušava da da odgovor na sledeća pitanja:

I Na koji naćin su roditelji uključeni u različite aspekte školskog života? Koji nivoi participacije roditelja su po mišljenju direktora i samih roditelja najćešći u našim školama (informisanost, konsultovanje roditelja, ili ućestvovanje u procesu odlučivanja) i u kojim oblastima?

II Kakva je participativna praksa u školi: koliki je uticaj roditelja na proces odlučivanja u školi? U kojoj meri su roditelji uključeni i aktivni u Školskom odboru? Na koje oblasti školskog života Savet roditelja ima uticaj i koje inicijative sprovodi?

III Koji faktori otežavaju/olakšavaju implementaciju principa participacije roditelja u školi?

IV Kako roditelji i direktori percipiraju svoje uloge u obrazovnom procesu?

III Metod istraživanja

1. UZORAK

U uzorku je bilo 32 direktora iz osnovnih u Srbiji koji su učestvovali i u prethodnom istraživanju o participaciji roditelja. 14 Direktora radi u školama koje spadaju u *škole srednje veličine i velike škole* (između 600 i 1000 učenika)³, 13 direktora radi u *izuzetno malim* (do 200 učenika) i *malim školama* (od 200 do 600 učenika), dok njih 5 radi u *izuzetno velikim školama* (više od 1000 učenika). U tabelama 1 i 2 dat je pregled strukture uzorka u odnosu na pol, mesto u kojem se škola nalazi (urbano – ruralno) i region.

	Muški	Ženski	Ukupno
Urbano	11	6	17
Ruralno	8	7	15
Ukupno	19	13	32

Tabela 1 – *Struktura uzorka u odnosu na pol i sredinu u kojoj se škola nalazi*

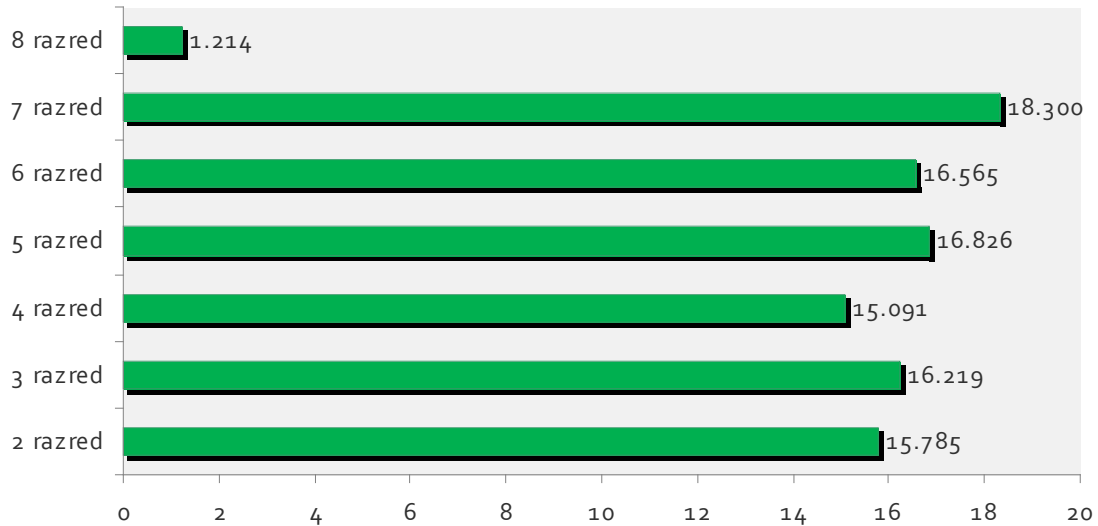
Region u kojem se škola nalazi	Broj škola
Vojvodina	8
Beograd	8
Zapadna Srbija	7
Istočna Srbija	9
Ukupno	32

Tabela 2 – *Struktura uzorka u odnosu na region u kojem se škola nalazi*

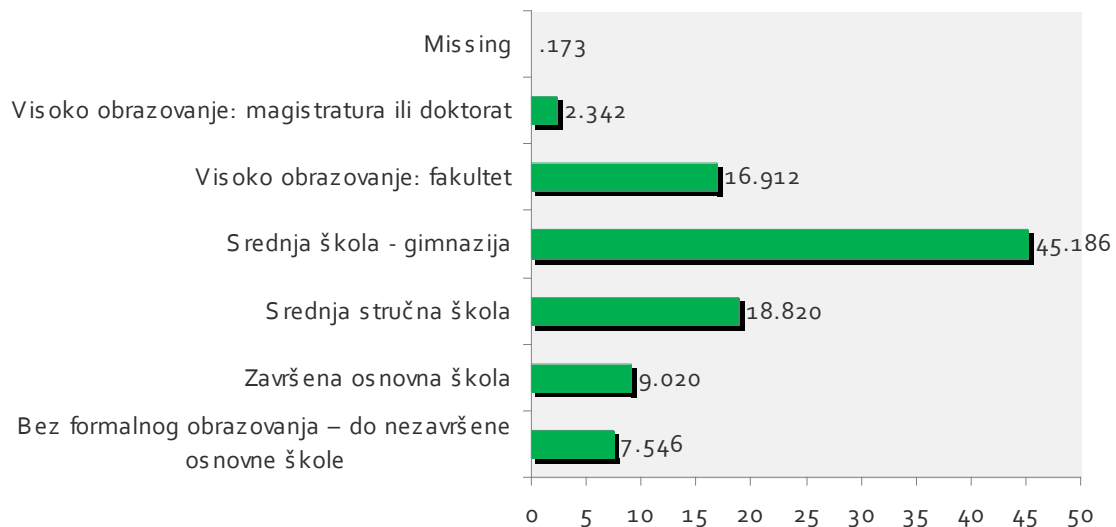
U uzorku roditelja učestvovalo je 1153 roditelja koji imaju decu u školama u kojima rade intervjuisani direktori. Uzorak roditelja sastojao se iz četiri podgrupe: *osnovni uzorak* roditelja koji su činili roditelji koji nisu predstavnici Saveta roditelja ili Školskog odbora i nisu iz manjinskih grupa (926 roditelja), uzorak roditelja *koji pripadaju romskoj manjinskoj grupi* (roditelji romske nacionalnosti – 67 roditelja), uzorak *predstavnik roditelja* (roditelji koji su u Školskom odboru ili u Savetu roditelja -150 roditelja) i *roditelji romske nacionalnosti koji su predstavnici roditelja* (10 roditelja). Uzorak su

³ Kategorije koje govore o veličini škole u odnosu na broj učenika, dobijene su na osnovu kriterijuma za utvrđivanje veličine škola, koji se nalaze u Službenom glasniku RS br. 13 /04

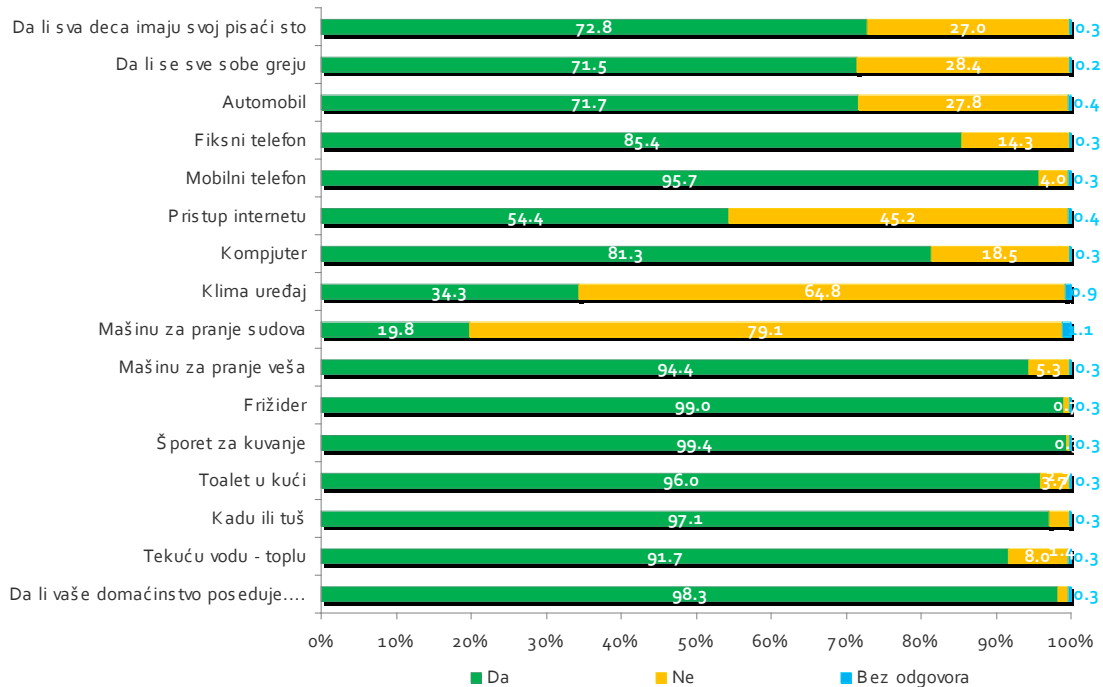
uglavnom činile majke (79%), znatno ređe očevi (19%) ili drugi staratelji (2%). U grafikonima 1, 2 i 3, prikazana je struktura uzorka u odnosu na razred u kojem su deca intervjuisanih roditelja, obrazovanje majki, kao i indeks blagostanja domaćinstva

Grafikon 1 – Struktura uzorka u odnosu na razred u koji idu deca intervjuisanih roditelja

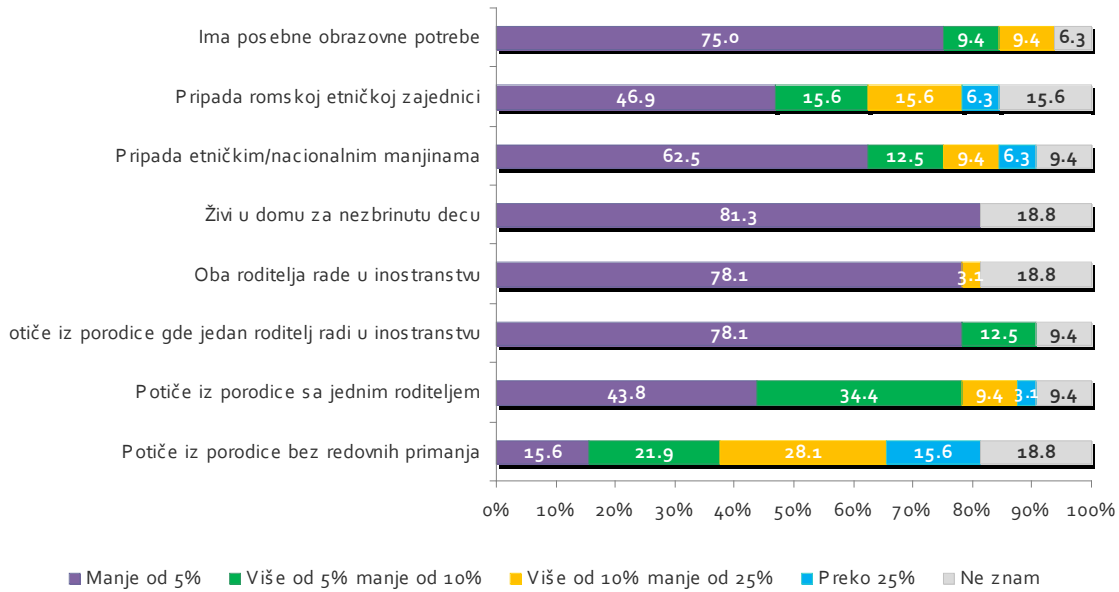

Grafikon 2 – Struktura uzorka u odnosu na stepen obrazovanja majki

Grafikon 3 - Indeks blagostanja domaćinstva

Što se tiče strukture škola u odnosu na strukturu učenika, u grafikonu 4 dat je pregled škola u odnosu na to koliko učenika a) potiče iz porodice bez redovnog primanja b) potiče iz porodice sa jednim roditeljem c) živi u instituciji za brigu o deci bez roditelja d) potiče iz porodica u kojima jedan ili oba roditelja rade u inostranstvu e) pripada etničkim/nacionalnim manjinama f) pripada romskoj etničkoj zajednici i g) ima posebne obrazovne potrebe

Grafikon 4 – *Struktura uzorka u odnosu na socio-ekonomsku strukturu učenika*

2. PROCEDURA

Istraživanje je sprovedeno tokom novembra i decembra 2009 godine. Direktori škola koje su ušle u uzorak, kao i roditelji dece koja idu u te škole, bili su lično kontaktirani i intervjuisani. Agencija Ipsos Strategic Marketing bila je zadužena za sprovođenje istraživanja.

3. INSTRUMENTI

U istraživanju je korišćen *strukturisani intervju*, koji je imao dve forme: jedna je bila namenjena roditeljima, dok je druga bila namenjena direktorima. Strukturisane intervjuje napravio je centralni istraživački tim, na osnovu fokus grupnih intervju sa roditeljima u regionu, kao i na osnovu relevantne literature o participaciji roditelja u školskom životu. Sva pitanja u upitniku su identična kao i pitanja u upitnicima korišćenih u regionu. U upitniku nije bilo dodatnih pitanja u odnosu na specifičnost konteksta u Srbiji.

IV Pregled i tumačenje rezultata

1. Nivoi participacije roditelja

Participacija roditelja u školi može da se realizuje na nekoliko načina a) informisanjem roditelja o različitim aspektima školskog života b) informisanjem roditelja i traženjem njihovog učešća u različitim aktivnostima/inicijativama c) konsultovanje roditelja, tj. pružanje prilike roditeljima da izraze svoje mišljenje o stvarima koje ih se tiču i uzimanje u obzir njihovog mišljenja prilikom donošenja odluka d) učešćem roditelja u procesu donošenja odluka.

1.1. Informisanje roditelja

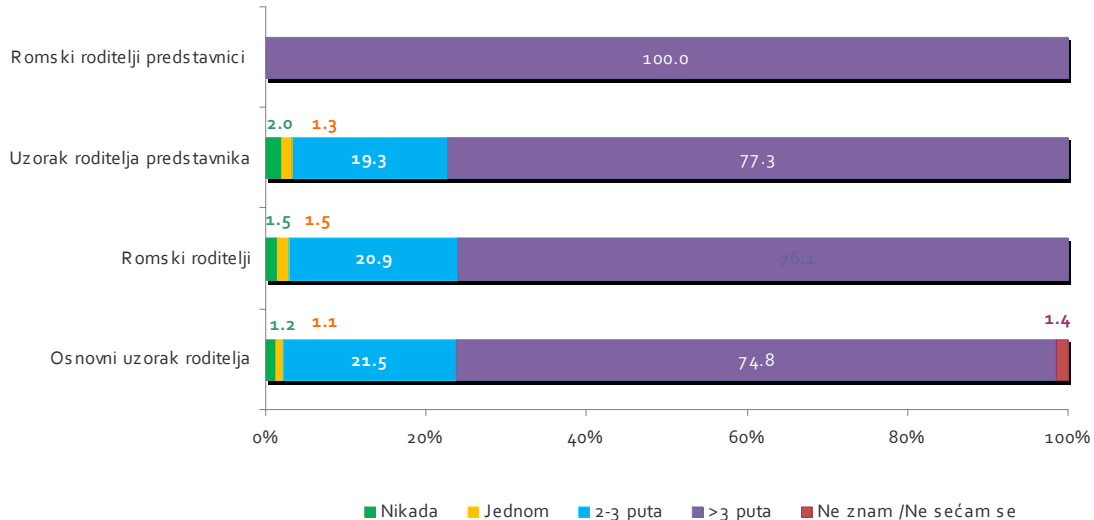
Informisanje roditelja se u školi obavlja usmenim putem, prisustvovanjem na grupnim sastancima, ili na individualnim roditeljskim sastancima i pismenim putem, tj. slanjem raznih obaveštenja, pisama i biltena.

1.1.1. Roditeljski sastanci (grupni i individualni)

Što se tiče **grupnih roditeljskih sastanaka** oni se po mišljenju direktora u svim školama (osim jedne) održavaju *više od tri puta* u toku školske godine, dok se u jednoj školi održavaju *2/3 puta*. Roditeljski sastanci se u svim školama uglavnom odvijaju sa učiteljima/razrednim starešinama/predmetnim nastavnicima (96% sastanaka sa njima je više od tri puta), a ređe sa direktorima i stručnom službom, mada oni prisustvuju na više od polovine sastanaka.

Na pitanje koliko puta godišnje prosečan roditelj dolazi na te sastanke, direktori smatraju da većina roditelja (90%) dolazi *na većinu* tih sastanaka a da 10% njih dolazi redovno na svaki. Gotovo svi direktori (30 direktora) se slažu da škola treba da poziva roditelje na te grupne razredne/roditeljske sastanke, dok dva direktora smatraju da to nije obaveza škole.

Roditelji smatraju da su uglavnom često (više od tri puta godišnje) pozivani na grupne roditeljske sastanke (grafikon 5). Najveći broj roditelja (oko 80%) kaže da je pozivan više od tri puta, dok manji broj (20%) kaže da je pozivan 2 ili 3 puta.

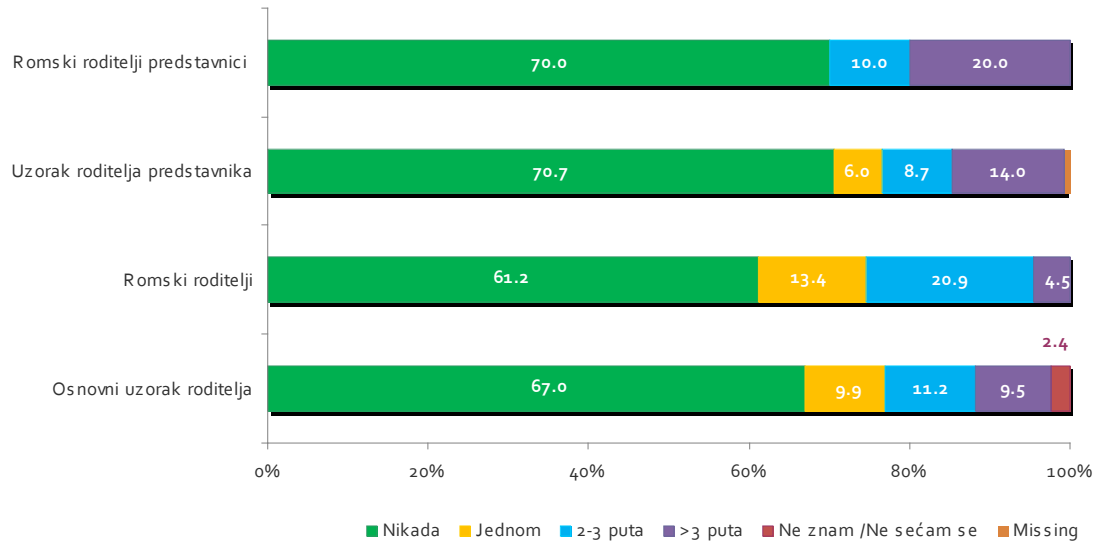
Grafikon 5 – Učestalost poziva od strane škole na razredni/grupni sastanak

Na pitanje da li se odazivaju pozivu i prisustvuju sastancima gotovo svi roditelji kažu da se odazivaju (samo 1,5% roditelja romske nacionalnosti kaže da se nijednom nije odazvalo pozivu). Svi roditelji smatraju da je pozivanje roditelja obaveza škole (samo 1% njih smatra da škola ne mora to da čini).

Broj **individualnih roditeljskih sastanaka** na kojima se razgovara sa pojedinačnim roditeljima o napredovanju njihove dece ili problemima koi postoje, po mišljenju direktora, nešto je manji od grupnih roditeljskih sastanaka (roditelji se u manjoj meri pozivaju na ove vrste sastanaka). Sastanci sa razrednim starešinama/nastavnicima se po mišljenju direktora odvijaju u 65% slučajeva više od tri puta godišnje, dok su sa stručnom službom ređi (oko 40% sastanaka se odvija više od tri puta) a sa direktorom najređi (20% sastanaka je učestalo – više od tri puta)

Direktori smatraju da roditelji u većini slučajeva dolaze na te sastanke (65% roditelja dolazi u većini slučajeva, a oko 23 % dolazi stalno). Gotovo svi direktori se slažu da škola treba da poziva na ovakve sastanke (31), dok se samo jedan direktor sa tim ne slaže.

Roditelji, sa druge strane, imaju nešto drugačiju percepciju učestalosti individualnih sastanaka na kojima se priča o obrazovanju dece (grafikon 6). Dve trećine roditelja izjavljuje da nikada nisu pozvani na individualni sastanak, dok je mali broj njih (između 20 i 25%) pozivan dva ili više puta.

Grafikon 6 – Učestalost poziva na individualne sastanke

Roditelji kažu da se uvek odazovu na poziv (samo 4,5% osnovnog uzorka roditelja kaže da se nikada nisu odazvali) i većina njih smatra da škola treba da zove na ovakve sastanke (9 % predstavnika roditelja, 12% roditelja iz osnovnog uzorka i 30% romskih predstavnika roditelja smatra da to nije obaveza škole). Svi roditelji se slažu u tome da odlasci na ovakve sastanke mogu da budu od pomoći deci.

1.1.2. Informisanje roditelja pismenim putem

Po mišljenju direktora, roditelji najčešće dobijaju pismeni izveštaj o napredovanju deteta, dok znatno ređe dobijaju informacije i uputstva kako da detetu pomognu u učenju, školske novine/biltene, ili informacije o nekim drugim temama koje bi im bile važne (tabela 3). Na pitanje koje informacije o napredovanju deteta u školi se najčešće šalju roditeljima, direktori kažu da su to u najvećem broju slučajeva ocene (u toku i na kraju tromesečja/polugodišta), vladanje učenika i izostanci. U znatno manjem broju se šalju informacije o napredovanju učenika/problemima u napredovanju, različitim

vannastavnim aktivnostima, školskom razvojnom planu i informacije o ekskurzijama/izletima.

Koliko često tokom godine škola šalje pismene informacije (f)	nikada	jednom	2/3 puta	više od 3	Ne znam
Izveštaj o napredovanju deteta	1	1	11	19	
Uputstva kako da roditelj pomogne detetu u učenju	15	4	7	5	1
Školski ili razredni bilten	17	7	3	5	
Ostalo (nasilje, zdravlje, droge, isl)	14	9	7	2	

Tabela 3 – Načini informisanja roditelja i njihova učestalost po mišljenju direktora

Što se tiče uputstva roditeljima o tome kako da pomognu detetu u učenju, u polovini slučajeva se šalju veoma konkretne instrukcije za učenje, kao i školska pravila kojih se treba pridržavati, zatim ocene deteta i priručnici, a u samo nekoliko slučajeva se javljaju i odgovori kao što su informacije o napretku i problemima, načinu mogućeg korišćenja slobodnog vremena i disciplini.

Školski uspeh učenika i opis različitih školskih aktivnosti su najzastupljenije informacije koje se daju roditeljima kroz školske novine/biltene (ukoliko ih škole imaju). Od ostalih tema koje su slate roditeljima, najprisutnije su teme prevencija nasilja (40%), zatim zdravstvene teme, (oko 30%), disciplinski problemi (11%). Teme kao što su razvoj i problemi u razvoju zastupljene su u svega 5% slučajeva.

Po mišljenju direktora, više od dve trećine roditelja čita informacije koje im se šalju i gotovo svi direktori se slažu da škola treba da šalje ove informacije roditeljima.

Gotovo svi roditelji (95%) se slažu da slanje pisanih informacija može da pomogne njihovom detetu i da je u većini slučajeva škola dužna da ih šalje (naročito kada je reč o napredovanju deteta i problemima u vezi sa zdravljem: više od 90% ispitanih roditelja smatra da škola treba da šalje te informacije i uputstva roditeljima kako da pomognu detetu). Više od dve trećine roditelja smatra da su ovo informacije koje škola treba da šalje.

Kada je reč o učestalosti slanja pisanih informacija o različitim oblastima školskog života (tabela 4), osim izveštaja o napredovanju deteta koji se šalju roditeljima

(romski roditelji te izveštaje dobijaju ređe nego ostali roditelji), većina roditelja izjavljuje da te informacije nikada ne prima. Više od dve trećine roditelja nikada nije primilo ni jednu informaciju o tome kako da pomognu detetu u učenju, kao ni o drugim stvarima koje su važne za razvoj deteta.

Koliko često tokom godine škola šalje pismene informacije (%)	Osnovni uzorak	Romski roditelji	Predstavnici roditelja	Romski predstavnici
Izveštaj o napredovanju deteta	13	39	17	40
Uputstva kako da roditelj pomogne detetu u učenju	86	97	82	100
Školski ili razredni bilten	84	100	70	90
Ostalo (nasilje, zdravlje, droge, isl)	75	82	58	70

Tabela 4 – Procenat roditelja koji nikada nisu dobili pismenu informaciju o pojedinim oblastima školskog života

1.2. Informisanje roditelja i traženje njihovog učešća

Kada je o ovom nivou participacije reč, škola informiše roditelje sa namerom da ih uključi u različite aspekte školskog života: pomoć deci u učenju/domaćim zadacima; pomoć u nastavi; pomoć u sređivanju škole; pomoć oko organizovanja sportskih i kulturno-umetničkih događaja i pomoć kod školskih uslužnih aktivnosti.

1.2.1. Pomoć u učenju

Mišljenje direktora je podeljeno oko toga da li škola treba da traži od roditelja da pomažu svojoj deci oko domaćih zadataka (tabela 5). Iako nešto više direktora smatra da treba (oko 60%) i da to nije dužnost porodice (oko 30%), visok je procenat i onih koji smatraju da to nije dužnost škole (oko 40%), već da je to dužnost porodice (70%). Direktori smatraju da je u većini slučajeva škola obezbedila informacije koje roditeljima mogu da pomognu prilikom rada sa detetom oko izrade domaćih zadataka (75%), dok jedna četvrtina njih smatra da škola to nije obezbedila. U više od polovine škola roditelji

su tražili te konkretne informacije, međutim visok je procenat i onih škola u kojima roditelji nisu tražili tu vrstu pomoći (oko 45%).

Pomoć oko učenja/domaćih zadataka (%)	ne	Verovatno ne	Verovatno da	Da
Da li škola treba da traži od roditelja da pomaže deci oko domaćih	25	13	22	40
Da li je dužnost porodice da to radi	22	6	38	34
Da li je škola obezbedila informacije kako da roditelj pomogne detetu oko zadataka	16	9	25	50
Da li su roditelji tražili takve informacije	38	6	19	37

Tabela 5 – Uloga škole u podršci roditeljima za pomoć deci u učenju, po mišljenju direktora

Roditelji su, kao i direktori, podeljeni kada je u pitanju stav prema domaćim zadacima i podeli odgovornosti za to. Polovina roditelja smatra da škola ne treba da traži od roditelja da pomažu deci prilikom izrade domaćih zadataka, dok polovina njih misli suprotno. Roditelji smatraju da su kompetentni da pruže potrebnu pomoć (to smatraju i Romski roditelji, u nešto nižem procentu), da je porodica dužna da pomaže detetu (ukoliko je škola već uputila taj zahtev) i da to može da bude od pomoći detetu.

Pomoć oko učenja/domaćih zadataka (%)	ne	Verovatno ne	Verovatno da	da	Ne znam
Da li je to nešto što bi škola trebalo da traži od roditelja da rade	37	10	24	25	3
Da li je bar neki član porodice kompetentan da radi takve stvari	3,5	3,5	19	72	2
Da li smatrate da je porodica dužna da radi takve stvari	20	7	21	49	2
Da li smatrate da na taj način možete pomoći svom detetu	8	5,5	21	63	2

Tabela 6 – Uloga škole u podršci roditeljima za pomoć deci u učenju, po mišljenju roditelja

Direktori smatraju da su u većini slučajeva majke te koje su zadužene za pomoć detetu u učenju (dve trećine direktora smatra da majke pomažu deci u učenju, njih 8 odgovara da ne zna, a samo jedan direktor smatra da su očevi ti koji pružaju pomoć). Većina direktora (više od 80%) smatra da podrška detetu veoma koristi u učenju, dok

manje od 20% njih smatra da ona nije od velikog značaja. Što se opterećenja učenika tiče, većina direktora (50%) smatra da učenici prosečno troše između 30 i 90 min na domaće zadatke, jedna četvrtina njih smatra da dete na to troši manje od 30 minuta. 15% direktora procenjuje da deci za domaće zadatke treba dva, ili čak i više od dva sata dnevno.

Što se tiče procene kompetentnosti roditelja u pružanju pomoći deci oko školskih zadataka, većina direktor (više od 80%) smatra da su porodice kompetentne da tu pomoć pruže.

Najveći broj roditelja smatra da majke pomažu detetu (70%) u domaćim zadacima, znatno manje očevi (10%) a u 13% slučajeva dete je samostalno u učenju. Kod romskih roditelja u većini slučajeva majka pomaže, ali se i otac uključuje često (u 30% slučajeva), dok u 30% slučajeva dete radi i uči samostalno. Roditelji se slažu sa direktorima kada je reč o proceni vremena koje deca provode učeći; najveći broj roditelja (56%) smatra da njihova deca dnevno provode između 30 minuta i 90 minuta, dok manji broj smatra da uče dva sata (18%) ili čak i više od toga (17%).

1.2.2. Volonterski rad u različitim aspektima školskog života

Po mišljenju direktora (tabela 7), škole najčešće uključuju roditelje u aktivnosti koje se tiču organizacije vannastavnih aktivnosti, tj. organizacije raznih sportskih i kulturno-umetničkih aktivnosti (u više od 50% slučajeva ti pozivi su bar 2/3 puta u toku godine), kao i u nastavne aktivnosti (u 50% slučajeva roditelji su bar jednom pozvani da se uključe kao pomoć nastavnicima u nastavi, a u više od 30% slučajeva se uključuju češće). Gotovo nikada ih ne uključuju u školske uslužne delatnosti, kao što su napr. Pomoć u biblioteci, ili školskoj kuhinji (više od 70% direktora smatra da u tim oblastima roditelji nisu nikada uključeni), a malo ih uključuju i u pomoć oko renoviranja i uređenja škole (dve trećine direktora smatra da roditelji nisu u to uključeni).

Koliko često škola zove porodicu da radi (%):	nikada	Jednom	2/3 puta	Više od tri puta	Ne znam
Održavanje i poboljšavanje školske infrastrukture	66	12,5	12,5	9	
Sport, društveno kulturne aktivnosti	35	9	31	25	
Nastavne aktivnosti, pomoć nastavnicima u nastavi	44	16	28	6	6
Školske uslužne aktivnosti (biblioteka, kuhinja)	72	9	13	6	

Tabela 7 – Učestalost volonterskog uključivanja roditelja u različite oblasti u školskom životu po mišljenju direktora

Ukoliko su roditeljima upućeni ovakvi pozivi, direktori smatraju da su roditelji motivisani da učestvuju (gotovo svi roditelji su se odazvali bar jednom, a veći broj njih i više puta na ovakve pozive).

Roditelji se slažu da su motivisani i spremni da učestvuju (više od 90% njih se odaziva pozivu da volontiraju), međutim smatraju da ih škola nedovoljno često zove da se uključe u različite aspekte školskog života (tabela 8). Romski roditelji nisu nikada pozvani da volontiraju u nastavnim aktivnostima, ili školskim uslužnim delatnostima, kao ni u organizaciji sportskih i društveno kulturnih aktivnosti. Ostali roditelji su u nešto manjem broju pozivani da volontiraju, međutim procenat onih koji nikada nisu pozvani da se uključe je veoma visok (80% roditelja nije pozvano da omogne oko sportskih i društveno kulturnih aktivnosti, dok gotovo 95% njih nije uključeno u nastavu, ili školske uslužne delatnosti)

Koliko često škola zove porodicu da radi:	Osnovni uzorak	Romski roditelji	Predstavnici roditelja	Romski roditelji predstavnici
Sport, društveno kulturne aktivnosti	80	98,5	93	90
Nastavne aktivnosti, pomoć nastavnicima u nastavi	94	100	93	100
Školske uslužne aktivnosti (biblioteka, kuhinja)	94	100	84	100

Tabela 8 - Procenat roditelja koji nisu nikada pozvani da volontiraju

Što se tiče pitanja da li škole treba da pozivaju roditelje da se uključe u volonterske aktivnosti i koje su to aktivnosti u koje treba/ne treba uključivati roditelje, gotovo polovina direktora smatra da škola ne treba da poziva roditelje da učestvuju u

školskim uslužnim aktivnostima, dok nešto više od trećine njih smatra da nije u redu ni da se uključuju u rad na uređenju škole. Podjednaki broj direktora (dve trećine) smatra da roditelje treba često uključivati u nastavu i organizaciju sportskih i društveno kulturnih aktivnosti, dok manji broj njih smatra da to nije neophodno.

Roditelji, sa druge strane smatraju da škola treba da ih uključuje u organizaciju sportskih i društveno kulturnih aktivnosti, kao i u pomoć u nastavi (više od polovine roditelja smatra da je to potrebno). Nešto manji broj (oko trećine roditelja) smatra da ih treba uključiti i u školske uslužne delatnosti.

1.3. Konsultovanje roditelja

Direktori smatraju da u većini slučajeva škola nikada ne traži mišljenje roditelja kada su u pitanju *finansije* i način na koji se troše sredstva škole, kao i *upravljanje školom* (smene, radno vreme, spajanje škola, reorganizacija škole, promene tipa škole, isl). Broj direktora koji smatraju da škole nikada ne traže mišljenje roditelja u ovim oblastima, veći je od broja direktora koji smatraju da škola o tome konsultuje roditelje. Roditelji su najčešće konsultovani kada su u pitanju *vršnjačko nasilje* i *disciplinske mere* koje treba preduzeti (u više od 80% slučajeva), kao i *organizacija sportskih i kulturno-umetničkih događaja* u školi (u više od 70% slučajeva) i pitanje *zdravlja i bezbednosti* učenika (više od 70% slučajeva). Mišljenje direktora je podeljeno kada su u pitanju *obrazovne teme/nastavne aktivnosti*, kao i *vannastavne aktivnosti* koje se odnose na dodatne sportske aktivnosti, učenje stranih jezika, časove umetnosti, umetnost, isl. Iako smatraju da škola često, traži mišljenje od roditelja u tim oblastima, ipak podjednak broj direktora smatra da se to ne dešava nikada, ili samo jednom u toku godine (tabela 9).

Koliko često škola traži od roditelja mišljenje o (%):	nikada	jednom	2/3 puta	Više od 3
Upravljanju školskim finansijama, trošenje novca u školi	53	9	22	16
Vannastavne aktivnosti	31	19	22	28
Organizacija događaja u školi	3	25	34	38
Pitanja zdravlja i bezbednosti	3	19	31	44
Sveukupno upravljanje školom	59	13	16	10

Obrazovne teme i nastavne aktivnosti	34	16	28	16
Nasilje, disciplina i disciplinske mere	15	3	18	64

Tabela 9 – Učestalost konsultovanja roditelja u različitim oblastima školskog života, po mišljenju direktora

Procena roditelja o stepenu u kojem su konsultovani o različitim aspektima školskog života, razlikuje se od procene direktora (tabela 10). Roditelji koji nisu predstavnici roditelja u najvećem broju slučajeva nikada nisu konsultovani o bilo kom aspektu školskog života. Izuzetak je organizacija događaja u školi i pitanja u vezi sa zdravljem i bezbednošću: u polovini slučajeva roditelji su konsultovani oko organizacije događaja, a u nešto manje od polovine i u vezi sa zdravstvenim i bezbednosnim pitanjima. Romski roditelji (koji nisu predstavnici) su nešto malo više uključeni u vannastavne aktivnosti, ali gotovo da nisu konsultovani u vezi sa drugim oblastima. Predstavnici roditelja su značajno češće konsultovani oko organizacije događaja u školi (samo 13% njih izjavljuje da nikada nisu konsultovani o tome), pitanjima zdravlja i bezbednosti (30% njih nije nikada konsultovan) i vannastavnim aktivnostima i disciplinskim merama (oko polovine njih je konsultovano bar jednom u vezi sa tim oblastima). Međutim, ni oni nisu konsultovani u vezi sa nastavnim temama i sveukupnim upravljanjem školom.

Koliko često škola traži od roditelja mišljenje o:	Osnovni uzorak	Romski roditelji	Predstavnici roditelja	Romski predstavnici roditelja
Upravljanju školskim finansijama, trošenje novca u školi	90	100	61	50
Vannastavne aktivnosti	76	66	52	40
Organizacija događaja u školi	50	84	13	0
Pitanja zdravlja i bezbednosti	62	72	30	30
Sveukupno upravljanje školom	93	99	83	40
Obrazovne teme i nastavne aktivnosti	86	84	78	100
Nasilje, disciplina i disciplinske mere	85	90	57	80

Tabela 10 – Procenat roditelja koji nisu nikada konsultovani o pojedinim aspektima školskog života

Na pitanje *da li škola treba da traži mišljenje* o tim stvarima, mišljenje direktora je podeljeno kada je reč o *upravljanju školom* (polovina direktora smatra da ih ne treba konsultovati, dok nešto malo manje od polovine smatra da treba) i *finansijskim pitanjima*

(oko 40% direktora smatra da ne treba, dok 56% njih smatra da treba). U ostalim oblastima veći broj direktora izjavljuje da treba konsultovati roditelje (posebno u oblastima kao što su *organizacija događaja u školi, vannastavne aktivnosti, pitanje zdravlja i bezbednosti*). Skoro 40% direktora smatra da ne treba konsultovati roditelje kada su u pitanju nastavne aktivnosti.

Stavovi roditelja su podeljeni kada su u pitanju oblasti upravljanja školom i finansija (tabela 11): polovina roditelja smatra da treba da budu konsultovani o tome, dok polovina smatra da to nije potrebno. U svim ostalim oblastima, pogotovo organizacija događaja u školi i pitanje zdravlja i bezbednosti, roditelji smatraju da moraju da budu konsultovani. Dve trećine roditelja smatra da treba da budu konsultovani i u vezi sa vannastavnim aktivnostima i disciplinskim merama, dok više od polovine njih smatra da je važno njihovo mišljenje i kada su obrazovne teme u pitanju.

Da li je to nešto o čemu bi škola trebalo da vas konsultuje?	Ne	Da	Ne znam
Finansije	46	43	10
Vannastavne aktivnosti	22	69	8
Organizacija događaja u školi	10	83	6
Zdravlje i bezbednost	8	85	6
Upravljanje školom	48	44	6
Obrazovne teme	35	58	6
Nasilje i disciplinske mere	27	67	5

Tabela 11 – Stavovi roditelja prema obavezi škole da ih konsultuje u raznim oblastima

Svi direktori smatraju da, ukoliko je od roditelja traženo mišljenje, oni ga i izražavaju u velikoj većini. Ni jedan direktor ne smatra da roditelji nikada ne izražavaju svoje mišljenje ukoliko su pitani. Na pitanje da li škola uzima u obzir mišljenje roditelja kada ga izraze, direktori smatraju da se to čini u svim slučajevima (u velikoj meri, ili u potpunosti). Sa ovim se slažu i roditelji, koji kažu da im je uglavnom ili u potpunosti uvaženo mišljenje, u retkim prilikama kada im je traženo.

1.3.1. Proaktivnost roditelja u izražavanju mišljenja

Na pitanje koliko se često pojedinačni roditelji samoinicijativno obraćaju školi (bez prethodnih poziva), dve trećine ispitivanih direktora smatra da se to dešava 2/3 puta, ili čak i više od tri puta u toku godine, 15 % njih smatra da se retko obraćaju (jednom u toku godine), dok 20% njih smatra da se ne roditelji nikada samoinicijativno ne obrate školi.

Na pitanje koje su to inicijative, zahtevi i problemi zbog kojih se roditelji individualno obraćaju školi, direktori u najvećem broju slučajeva pominju ocene i kriterijume za ocenu, zatim problem vršnjačkog nasilja, disciplina/disciplinske mere, i bezbednost u školi, dok mali broj direktora pominje i odnos učenik - nastavnik, spajanje odeljenja, vannastavne aktivnosti i ekskurzije/izlete.

Što se tiče akcija i zahteva koje roditelji preduzimaju samoinicijativno ali u grupi (zajedno sa drugim roditeljima), direktori smatraju da su te prilike retke. Više od polovine direktora smatra da se to ne dešava uopšte (14 direktora) ili samo jednom (7 direktora), dok njih 11 smatra da se to dešava 2/3 puta godišnje (5) ili čak i više od tri puta (6). Inicijative oko kojih se roditelji okupljaju u najvećem broju slučajeva su promena nekog nastavnika, spajanje/rasformiranje odeljenja, uslovi rada, ekskurzije, a pominju i humanitarne akcije, kvalitet užine, vannastavne aktivnosti, profesionalnu orijentaciju, disciplinu (isključivanje nekih učenika), isl.

Direktori smatraju da su roditeljski zahtevi, bez obzira da li su izraženi individualno ili grupno, u većini slučajeva delimično ili potpuno uvaženi od strane škole i ostvareni.

Roditelji smatraju da veoma retko preuzimaju inicijative za rešavanje nekih problema u školi, bez obzira da li je u pitanju samostalno delovanje ili saradnja sa drugim roditeljima (tabela 12). Ovo je slučaj čak i sa predstavnicima roditelja: iako se oni u nešto većem procentu odlučuju na akciju kada su sa drugim roditeljima, ipak je procenat onih koji kažu da nikada nisu preduzeli neku grupnu i individualnu akciju veoma visok (80% tj. 70%). Romski roditelji se češće odlučuju na individualne akcije, nego na akcije u saradnji sa drugim roditeljima.

Da li ste pokušali da utičete na nešto samoinicijativno?	nikada	jednom	Više od 2 puta
Osnovni uzorak roditelja	85	8	6
Romski roditelji	73	16	11
Predstavnici roditelja	80	20	0
Romski roditelji predstavnici	70	10	20
Da li ste pokušali da utičete na nešto zajedno sa ostalim roditeljima?			
Osnovni uzorak roditelja	88	7	4
Romski roditelji	98,5	1,5	0
Predstavnici roditelja	70	15	12
Romski roditelji predstavnici	80	20	0

Tabela 12 – Učestalost individualnih i grupnih akcija roditelja

Navodeći primere akcija oko kojih su se udružili (ili samostalno pokušavali da reše problem) roditelji uglavnom pominju ocene, problemi sa pojedinim nastavnicima, vršnjačko nasilje, organizacija školskog života (smene) i renoviranje i opremanje školskih prostorija. Romski roditelji navode još i problem odbacivanja romske dece od strane vršnjaka, pa čak i nastavnika i drugih roditelja.

2. Participativna praksa u školi

2.1. Učešće roditelja u procesu donošenju odluka

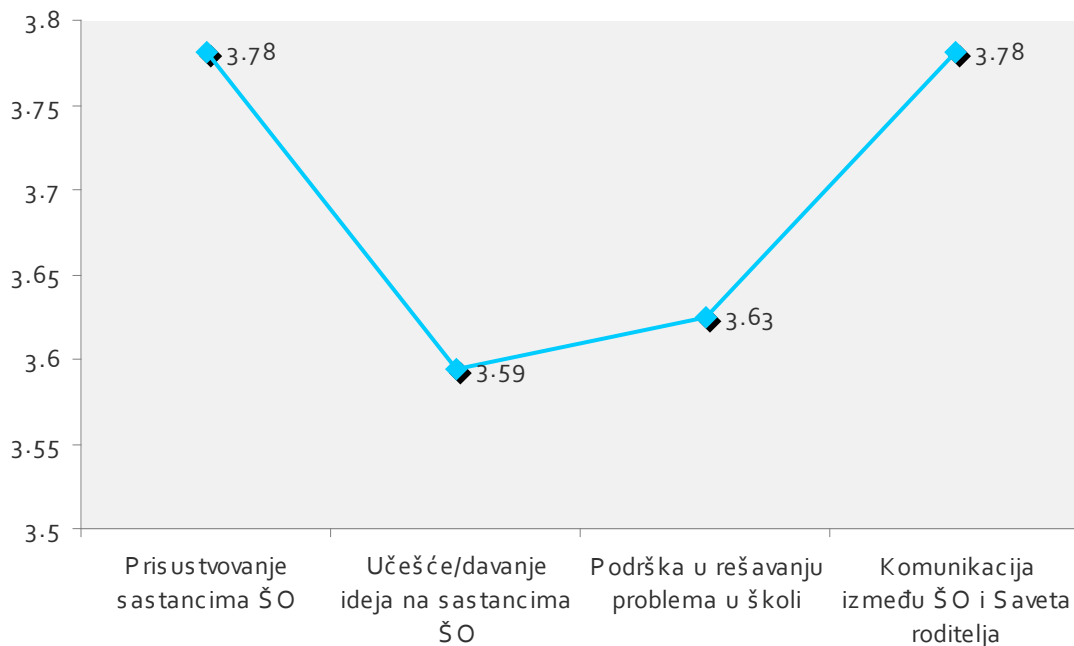
Učešće roditelja u *Školskom odboru* (ŠO) predviđeno je Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja u kojem je predviđena struktura ŠO, kao i mandati svih predstavnika u njemu. U tom smislu, u svim školama postoji ŠO kojeg čine i po tri predstavnika roditelja (u skladu sa Zakonom).

Rad *Saveta roditelja* (SR) je takođe predviđen Zakonom i u tom smislu sve škole imaju SR, s tim što u 31 školi broj roditelja odgovara broju koji je predviđen zakonom, dok je u jednoj školi broj roditelja znatno manji (33% u odnosu na ono što je predviđeno zakonom).

Što se tiče *drugih oblika udruživanja*, kao npr. udruženje roditelja i nastavnika ili roditelja, nastavnika i učenika, samo troje direktora je odgovorilo da u njihovim školama takva udruženja postoje (u jednoj školi je 5 roditelja aktivno u udruženju, u drugoj 50, a u trećoj 55 roditelja)

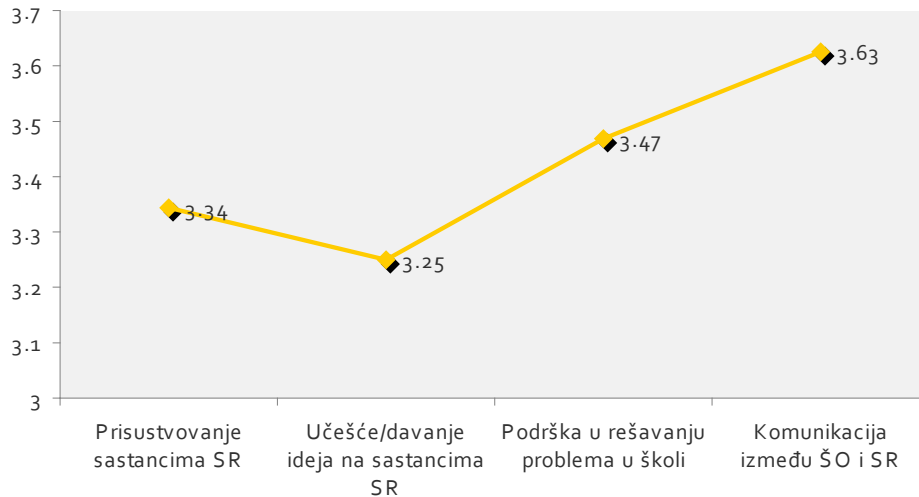
Kada je u pitanju učešće *roditelja iz manjinskih grupa* (romskih roditelja) u ŠO i SR, samo nekoliko direktora (8) je reklo da romski roditelji učestvuju u radu ovih tela. Dve škole imaju po jednog romskog roditelja u Školskom odboru, a u Savetu roditelja u tri škole se nalazi po jedan predstavnik romskih roditelja, dok se u pet škola u SR nalaze po dva romska roditelja. Većina direktora (76%) smatra da ostali roditelji lepo saraduju sa romskim roditeljima u upravnim telima (njih 13% je odgovorilo da verovatno imaju neke probleme, dok isto toliki broj ne zna). Što se tiče dobrih odnosa škole i predstavnika romskih roditelja, svi direktori se slažu da postoji dobar odnos i saradnja.

Direktori su *zadovoljni* svim aspektima učestvovanja roditelja u Školskom odboru (grafikon 7): najzadovoljniji su njihovim prisustvom sastancima ŠO, kao i komunikacijom između roditelja u ŠO i roditelja koji su u Savetu roditelja. Direktori smatraju da roditelji u ŠO u velikoj meri doprinose radu ovog upravnog tela svojim idejama i inicijativama i da od njih dobijaju podršku prilikom rešavanja raznih problema u školi.

Grafikon 7 – Zadovoljstvo direktora različitim aspektima rada ŠO

Što se Saveta roditelja tiče, direktori su najzadovoljniji komunikacijom koja postoji između Saveta i Školskog odbora i podrškom koju od Saveta dobijaju, a kao sledeću stvar navode prisustvovanje roditeljima sastancima Saveta i doprinos koji daju na tim sastancima (grafikon 8)

Grafikon 8 – Zadovoljstvo direktora različitim aspektima rada SR

Roditelji koji su predstavnici roditelja u Savetu kažu da je njihova osnovna motivacija za učestvovanje u radu Saveta bila a) mogućnost da se utiče na promene koje bi se ticale sve dece (90% članova Saveta smatra da je to veoma važno), b) pokretanje pitanja i problema koji se tiču svih roditelja (97%) i c) to što su ostali roditelji izrazili želju da ih baš oni predstavljaju (75% članova Saveta navodi taj razlog kao važan). Članovi saveta smatraju da su aktivni kao predstavnici roditelja (više od 90% se slaže sa tom tvrdnjom), da mogu da razgovaraju sa roditeljima o svemu što ih brine (90% smatra da je to tačno), da poznaju sve roditelje u odeljenju i da efikasno brane njihove interese (oko 80% roditelja u Savetu kaže da se sa tom tvrdnjom slaže), kao i da su često u kontaktu sa roditeljima (dve trećine njih se u priličnoj meri ili u potpunosti slaže sa tom tvrdnjom).

Članovi Saveta misle da ih drugi roditelji opažaju kao saveznike (tabela 13) koji se trude da nešto promene i koji mogu adekvatno da ih predstavljaju, da su tu zbog opštih interesa a ne zbog ličnih interesa, brige samo o svom detetu, ili lične promocije. Kada je u pitanju mogućnost uticaja, polovina ispitanika se ne slaže sa tvrdnjom da drugi roditelji

misle da ne mogu puno da urade na Savetu, dok druga polovina njih misli da je delimično tačno, ili ne može da proceni stav drugih roditelja.

	Uopšte se ne slažem (%)	Donekle se slažem (%)	U priličnoj meri se slažem%	U potpunost ise slažem (%)	Ne znam (%)
1. Smatraju da ne mogu puno da uradim	50	17	14	5	14
2. Smatraju da to radim samo zbog mog deteta	79	8	5	3	5
3. Smatraju da to radim samo da bih se razmetao	85	7	0	4	4
4. Smatraju da mogu da budem od koristi samo kada imaju brige vezane za njihovo dete	42	21	13	12	11
5. Veruju da mogu efikasno da ih predstavljam i podržavaju me u izražavanu zajedničkih briga	4	36	47	4	1
6. Nisam siguran na koji način me doživljavaju	41	21	9	11	17

Tabela 13 – Način na koji roditelji opažaju predstavnike u Savetu (po mišljenju tih predstavnika)

Procenjujući svoj doprinos u radu Saveta (tabela 14), roditelji smatraju da taj doprinos nije veliki kada su u pitanju *školske finansije* (način na koji se troši novac, renoviranje zgrade, nabavka opreme, materijala isl), *obrazovne teme* (sadržaj lekcija, udžbenici, odabir i procena nastavnika/učitelja, opterećenost đaka, domaći zadaci, isl) i *sveukupno upravljanje školom* (smene, radno vreme, spajanje škola, promena lokacije, isl). Gotovo dve trećine predstavnika Saveta smatra da u ovim oblastima njihov doprinos ne postoji. Nešto bolje procenjuju svoj doprinos kada su u pitanju *vannastavne aktivnosti* (više od polovine njih smatra da su doprineli odlučivanju u ovoj oblasti), kao i *zdravlje i bezbednost dece* (više od dve trećine smatra da su u toj oblasti dali doprinos). Najveći doprinos članova Saveta je u oblasti *organizacije različitih događaja* u školi (proslave, ekskurzije, isl)

	Nimalo nisam doprineo	Malo sam doprineo	Umereno sam doprineo	Mnogo sam doprineo
1. Upravljanje školskim finansijama	59	16	21	5
2. Vannastavne aktivnosti	45	23	23	8
3. Organizacija događaja u školi	14	24	41	21
4. Zdravlje i bezbednost	27	17	37	19
5. Obrazovne teme	60	15	17	9
6. Sveukupno upravljanje školom	70	13	12	4

Tabela 14 – Procena doprinosa u radu Saveta u različitim oblastima školskog života

Kada je reč o odnosu sa školskom upravom i administracijom, članovi Saveta imaju dilemu oko toga koliko je školska uprava zainteresovana za njihov doprinos i koliko koristi roditelje da podrže ideje koje uprava već ima (skoro polovina ispitanih predstavnika roditelja se delimično/u potpunosti slaže sa tvrdnjama da uprava nije zainteresovana za njihov doprinos i da ih samo koristi da podrže njene ideje). Kada je reč o uzimanju u obzir mišljenja roditelja, gotovo polovina roditelja smatra da uprava ne uzme to njihovo mišljenje u obzir, međutim kada je reč o spremnosti da se saslušaju njihovi stavovi, većina članova Saveta (dve trećine) smatra da uprava pokušava da sasluša i razume njihov stav (tabela 15).

	Uopšte se ne slažem	Donekle se slažem	U priličnoj meri se slažem	U potpunost i se slažem	<i>Ne znam /Ne mogu da procenim</i>
1. Mislim da nisu baš zainteresovani za moj doprinos	47	18	13	13	8
2. Oni samo žele da ja podržim njihove ideje	45	17	13	18	7
3. Oni saslušaju moje mišljenje ali ga kasnije ne uzmu u obzir	46	20	15	7	12
4. Oni pokušaju da razumeju moj stav i uglavnom ga uzmu u obzir	12	28	32	19	9

Tabela 15 – Procena odnosa sa školskom upravom i administracijom

Na pitanje kako da se rad Saveta unapredi, članovi Saveta navode nekoliko oblasti kojima je potrebna promena: a) *ostali roditelji*, tj. roditelji treba da postanu svesniji problema, aktivniji u traženju načina da se problemi reše i motivisaniji da participiraju u školi b) *školska uprava* koja mora da pokaže više razumevanja za potrebe roditelja i da

zaista uvažava i uzima njihovo mišljenje u obzir, kao i da kreira klimu u kojoj će roditelji bez straha moći da iznose svoje mišljenje i c) komunikacije između škole, Saveta i drugih roditelja – sastanci treba da se organizuju češće, a treba da budu obezbeđeni i mehanizmi koji bi omogućili stalnu saradnju porodice i škole.

Budući da su u istraživanju roditelji koji nisu predstavnici u Savetu, imali priliku da kažu na koji način opažaju svoje predstavnike i kakav kontakt sa njima imaju, njihovi stavovi dati su u tabeli 16⁴. Roditelji smatraju da ih njihovi predstavnici uvažavaju i poštuju i da sa njima mogu da razgovaraju o bilo čemu što ih brine u vezi sa detetom, kao i da su aktivni u školi i da brane interese roditelja (oko 60% roditelja se slaže sa tim tvrdnjama, dok oko 20% njih smatra da to ne može da proceni). Jedina tvrdnja sa kojom se značajno veći broj roditelja ne slaže, tiče se učestalosti komunikacije sa predstavnikom Saveta: gotovo polovina roditelja smatra da ih predstavnici Saveta ne kontaktiraju često (ili kažu da ne mogu to da procene).

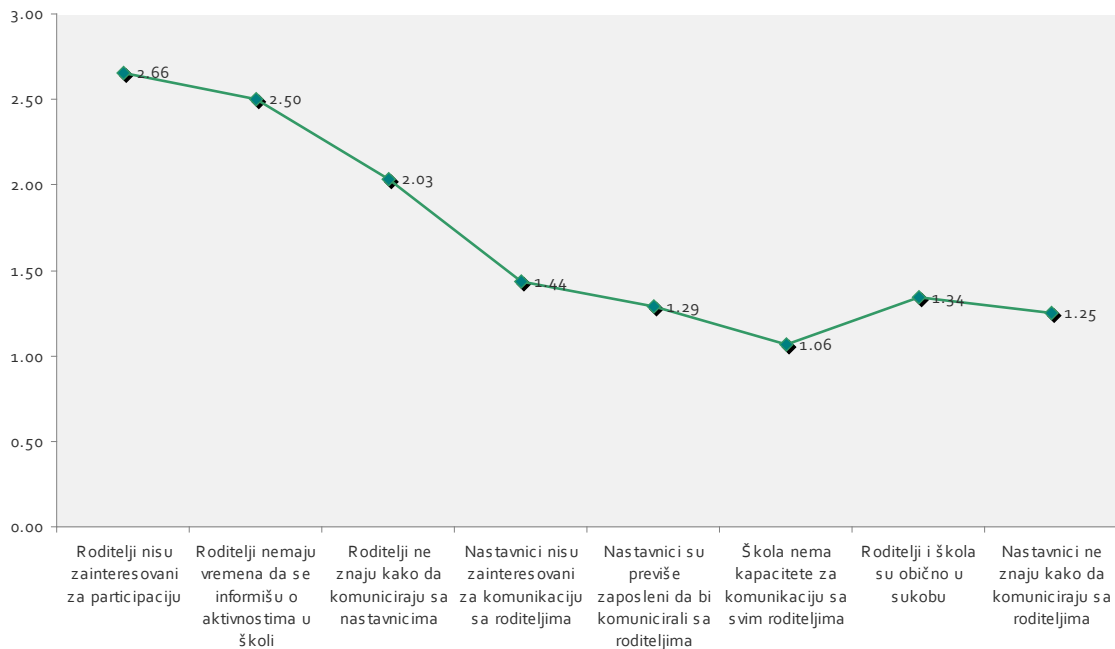
	Uopšte se ne slažem	Donekle se slažem	U priličnoj meri se slažem	U potpunosti se slažem	<i>Ne znam</i>
1. Znam veoma dobro predstavnika roditelja	21	17	13	34	0
2. Predstavnik roditelja se odnosi sa poštovanjem prema nama	4	12	14	38	19
3. Lako možemo da razgovaramo sa predstavnikom roditelja	7,5	14	14	33	17
4. Predstavnici roditelja / savet roditelja u našoj školi su aktivni	6	16	17	25	22
5. Predstavnici roditelja me/nas često kontaktiraju	41,5	19	10	11	5
6. Predstavnici roditelja u našoj školi efikasno brane naše interese	11	17	18	20	20

Tabela 16 – *Percepcija predstavnika Saveta (drugi roditelji)*

⁴ U tabeli nedostaje 14% ispitanika koji su predstavnici roditelja, ali nisu u uzorku predstavnika roditelja, pa nisu pitani ova pitanja

3. Prepreke za participaciju

Direktori smatraju da su glavna prepreka uspešnoj participaciji roditelja, sami roditelji (grafikon 9). Direktori smatraju da roditelji nisu zainteresovani za participaciju, kao i da su previše zauzeti, da nemaju vremena da se informišu o različitim aktivnostima u školi, a i da ne znaju kako da konstruktivno komuniciraju sa učiteljima/nastavnicima. Direktori navode još i prezaposlenost roditelja usled lošeg socio-ekonomskog statusa, neinformisovanost i loš obrazovni status roditelja kao dodatne prepreke za participaciju. Direktori ne vide problem u nastavnicima (njihovim kapacitetima i zainteresovanosti za komunikaciju i nedostatku vremena za komunikaciju), kao ni u kapacitetima škole da omogući participaciju svih roditelja.

Grafikon 9 – Stavovi direktora prema preprekama za participaciju roditelja

Kada je reč o preprekama za participaciju iz ugla roditelja (tabela 17), mišljenje roditelja se uglavnom poklapa sa mišljenjem direktora. Iako se roditelji u znatno manjem procentu nego direktori slažu sa tvrdnjama da roditelji nisu zainteresovani za učešće, da nemaju vremena da se informišu ili da ne znaju kako da komuniciraju sa nastavnicima,

ipak procenjuju roditelje kao glavnu prepreku u odnosu na sve druge (oko 40% roditelja se slaže sa tvrdnjom da roditelji nisu zainteresovani za učešće i da nemaju vremena da se informišu i uključe, dok jedna četvrtina roditelja smatra da ne znaju ni kako da komuniciraju sa nastavnicima). Roditelji smatraju da problem nije u nastavnicima, njihovim kompetencijama za komunikaciju i vremenu koje imaju da se posvete saradnji sa roditeljima, kao ni u školi i kapacitetima koje ima za uspostavljanje saradnje. Smatraju da roditelji i škola nisu suprotstavljene strane.

	Uopšte se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Uglavnom se slažem	Slažem se u velikoj meri	Ne znam
1. Roditelji nisu zainteresovani za učešće u školskim aktivnostima	29	23,5	28	14	5
2. Roditelji nemaju vremena da se informišu o školskim aktivnostima	29	24	28	16	2
3. Roditelji ne znaju kako da komuniciraju sa nastavnicima	42	28	19	7	4
4. Nastavnici nisu zainteresovani za komunikaciju sa roditeljima	49	30	14	3	3
5. Nastavnici imaju previše posla da bi komunicirali sa roditeljima	60	28	7	2	4
6. Škola stvarno nema kapaciteta za komunikaciju sa svim roditeljima	63	22	6	3	5
7. Roditelji i škola su obično u sukobu	61,5	24	7	2	5
8. Nastavnici ne znaju stvarno kako da komuniciraju sa roditeljima	55	30	9	3	4

Tabela 17 – Stavovi roditelja prema preprekama za participaciju

Na pitanje koji su još razlozi neučestvovanja roditelja u školskom životu, roditelji navode *prezaposlenost* nekih roditelja, *siromaštvo* i borbu za egzistenciju (usled čega nemaju vremena da participiraju više u školi), *nizak nivo obrazovanja* roditelja, kao i *neinformisanje roditelja* (od strane škole) i doživljaj roditelja da *ne mogu ništa da urade* i da promene.

Kao način da se participacija roditelja postakne, direktori uglavnom pominju *saradnju* i *bolju komunikaciju* porodice i škole, zatim *češće sastajanje* i neke *zajedničke akcije*. Neki direktori predlažu i rad na izgradnji *atmosfere poverenja* i *uzajamnog razumevanja*, *edukacija roditelja* o tome kako škola funkcioniše, *bolja informisanost*

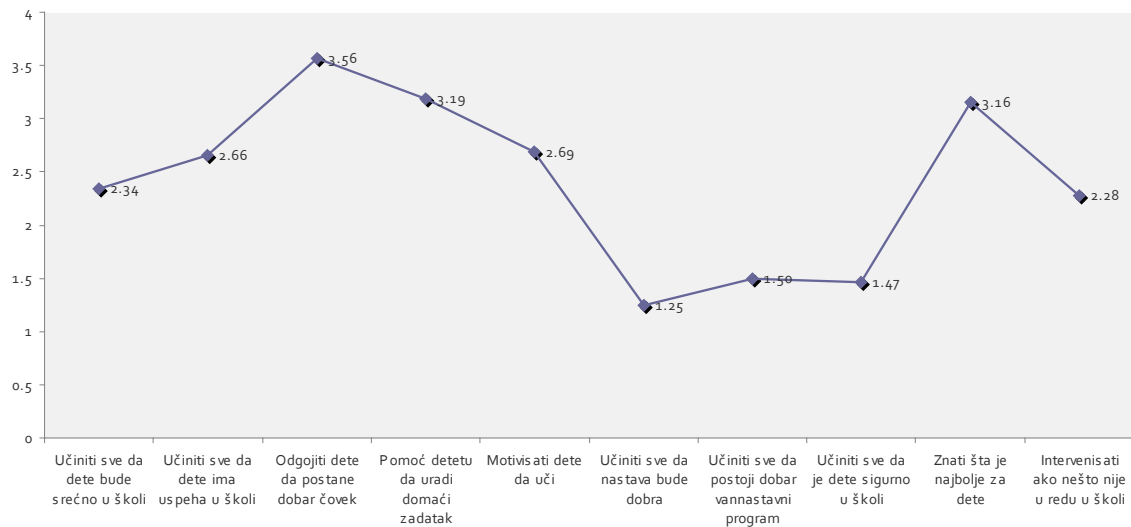
roditelja o ulozi ŠO i SR, jasnije definisana prava i obaveze u školi, isl. Jedna četvrtina ispitanika nema nikakve sugestije za poboljšanje participacije roditelja.

Roditelji, sa druge strane, predlažu a) bolje i učestalije informisanje roditelja o različitim aspektima školskog života, b) češće konsultovanje roditelja, uvažavanje mišljenja dece i roditelja, c) aktivno uključivanje roditelja u oblasti kao što su vannastavne i nastavne aktivnosti, organizacija nekih događaja u školi i finansijska pitanja d) bolja saradnja porodice i škole (učestala komunikacija, češći sastanci, kreiranje atmosfere prihvatanja i uvažavanja, isl) i e) poboljšanje materijalnih uslova u školi (što dovodi do toga da se učešće roditelja ne svede samo na doniranje novca i druge materijalne pomoći)

4. Percepcija uloge roditelja i škole u obrazovnom procesu

Direktori ulogu roditelja vide prvenstveno u *vaspitanju deteta* i u aktivnostima koje su vezane za *rad sa detetom u porodici* (pomoć u učenju i u izradi domaćih zadatak). Vaspitanje deteta da bude ispravna i dobra osoba je po mišljenju direktora prvenstveno zadatak roditelja (polovina njih se slaže da je to isključivo zadatak roditelja, dok polovina njih misli da je to zajednički zadatak i roditelja i škole). Kada je reč o domaćim zadacima, samo mali broj direktora (10%) misli da je to isključivo zaduženje škole, ostali smatraju da je to zajednički zadatak roditelja i škole, ili samih roditelja.

Direktori kao primarni zadatak škole vide organizovanje kvalitetne nastave (100% zadatak škole), kreiranje kvalitetnog vannastavnog programa (96%) i bezbednost dece u školi (91%). U oblastima kao što su intervencije ukoliko nešto nije u redu u školi i kako da dete bude srećno i da se dobro oseća u školi, polovina direktora smatra da je to pre svega posao škole, dok druga polovina smatra da je to deo u kojem i škola i roditelji dele odgovornost. Najbolji interes deteta, njegova uspešnost u školi i motivacija za učenje i razvoj, predstavljaju oblasti koje po mišljenju direktora, zavise i od škole i od porodice i u kojima je moguća saradnja (grafikon 10).

Grafikon 10 – Stavovi direktora prema ulozi roditelja i ulozi škole

Roditelji se slažu sa direktorima da je proces vaspitanja deteta u većoj meri njihova odgovornost (polovina njih smatra da je to odgovornost isključivo roditelja, dok polovina misli da je to zajednička odgovornost škole i roditelja). Roditelji takođe prihvataju veći deo odgovornosti za domaće zadatke (skoro 70% njih smatra da je to odgovornost roditelja), kao i za poznavanje najboljeg interesa deteta (podjednak broj roditelja misli da je to isključivo odgovornost porodice i da je to posao koji uključuje i porodicu i školu). Partnerstvo sa školom roditelji vide u nekoliko oblasti: blagostanje deteta u školi i njegov dobar uspeh (dve trećine roditelja smatra da je to odgovornost i roditelja i škole podjednako), podsticaj deteta da uči i da se obrazuje i reagovanje u situacijama kada nešto nije u redu u vezi sa detetom (oko 60% roditelja smatra da se tu ravnopravno deli odgovornost između roditelja i škole). Kao primarne zadatke škole roditelji navode organizaciju kvalitetne nastave i vannastavnih aktivnosti, kao i pitanje bezbednosti dece u školi.

	Posao škole	Posao i škole i roditelja	Posao roditelja
1 Pobrnuti se da dete bude srećno u školi	24	70	6
2 Pobrnuti se da dete ima uspeha u školi	14	76	10
3 Odgojiti dete da postane dobar čovek	1	41	58
4 Pobrnuti se da dete uradi domaći zadatak	5	27	67
5 Motivisati dete da uči	16	62	22
6 Pobrnuti se da nastava bude dobra	91	7	1
7 Pobrnuti se da postoji dobar vannastavni program (kao sekcije)	88	13	1
8 Pobrnuti se da je dete sigurno u školi	74	24	2
9 Znati šta je najbolje za dete	5	48	46
10 Intervenisati ako nešto nije u redu u školi	12	61	27

Tabela 17 – Stavovi roditelja prema ulozi roditelja i ulozi škole

V Diskusija

1. Nivoi participacije roditelja

Grupni roditeljski sastanci su i po mišljenju roditelja i po mišljenju direktora najčešći način na koji roditelji dobijaju važne informacije i oni se uglavnom održavaju sa učiteljem/razrednim starešinom/predmetnim nastavnicima, znatno ređe sa direktorom ili stručnom službom. Individualni sastanci su veoma retki u našim školama (mišljenje direktora i roditelja se ne poklapa kada su u pitanju individualni sastanci: direktori smatraju da su oni češći, dok roditelji izjavljuju da su izuzetno retko pozivani na takve sastanke) i uglavnom su u vezi sa sa problemima do kojih dolazi u učenju/ponašanju budući da su u njih često uključeni i stručni saradnici (psiholozi i pedagozi). Međutim, teme o kojima su roditelji informisani u većini slučajeva su u vezi sa ocenama učenika i njihovim vladanjem, a znatno ređe se informisanje odnosi na druge aspekte školskog života, kao što su: oblast nastave (školski razvojni planovi), razvojne teme koje bi interesovale roditelje, kao i konkretne informacije o tome kako pomoći deci u učenju.

Kada je reč o oblastima o kojima su roditelji informisani i pružena im je mogućnost da se uključe, to je uglavnom pomoć deci oko domaćih zadataka. Direktori i roditelji se slažu da su domaći zadaci nešto što u najvećoj meri treba da bude obaveza roditelje, a ne škole. Većina roditelji i direktora se slaže da su roditelji kompetentni da pruže pomoć detetu oko domaćih zadataka i da je njihova dužnost da to rade pošto je to u najboljem interesu deteta.

Što se tiče drugih oblasti u koje je moguće uključiti roditelje (volonterski), praksa u našim školama je da se oni ne uključuju ni u uređenje škole, ni u neke školske uslužne delatnosti, ni u oblast nastave (kao pomoć u nastavi). Oblast nastave je oblast oko koje postoji neslaganje između stavova direktora i roditelja: direktori smatraju da su roditelji uključeni u oblast nastave, dok roditelji izjavljuju da to nije slučaj. Roditelji i direktori se slažu jedino oko toga da škola ne treba da uključuje roditelje u školske uslužne aktivnosti i u uređenje i renoviranje škole, ali roditelji smatraju da bi škola trebalo da ih uključuje u proces nastave i vannastavnih aktivnosti mnogo više nego što je to slučaj u praksi.

Kada je reč o konsultovanju roditelja, roditelji smatraju da nisu konsultovani ni u jednoj značajnoj oblasti školskog života (u tome se slažu sve podgrupe roditelja iz uzorka): većina njih izjavljuje da nisu pitani za mišljenje kada je reč o upravljanju školom i finansijama, pitanjima nastave i obrazovanja, disciplinskih mera, pitanja zdravlja i bezbednosti dece. Čak su i oblasti vannastavnih aktivnosti i organizacija nekih proslava i događaja u školi, oblasti u kojima svega polovina roditelja izjavljuju da su konsultovani. Ovo se ne slaže sa mišljenjem direktora koji smatraju da su roditelji u većini oblasti uglavnom konsultovani. Izgleda da direktori i roditelji imaju različitu percepciju toga šta znači biti uključen i konsultovan oko nekih oblasti školskog života, a moguće je i da ovakva razlika u stavovima proizilazi iz činjenice da direktori imaju na umu roditelje iz Saveta kada kažu da su roditelji konsultovani.

Roditelji smatraju da bi trebalo da budu pitani o raznim aspektima školskog života, posebno kada je reč o nastavnim i vannastavnim aktivnostima i organizaciji nekih događaja u školi.

II Kakva je participativna praksa u školi: koliki je uticaj roditelja na proces odlučivanja u školi?

Mali broj situacija u kojima su roditelji konsultovani, utiče i na njihovu proaktivnost, tj. angažovanje u ostvarivanju individualnih i grupnih ciljeva. Iako većina roditelja (uključujući i romske) smatra da je kompetentna da učestvuje u odlučivanju i da je njihovo učešće u odlučivanju u najboljem interesu dece, veoma mali procenat roditelja (iz svih grupa u istraživanju) izjavljuje da je pokušao da samoinicijativno ili grupno utiče na neke odluke u školi. Ovo ide u prilog percepciji direktora (i samih roditelja) koji smatraju da roditelji nisu dovoljno proaktivni u uključivanju u školski život. Izgleda da slika o roditeljima koju direktori imaju utiče na očekivanja koja imaju od roditelja, što onda utiče i na ponašanje samih roditelja. Taj mehanizam poznat i kao *samoispunjujuća proročanstva* (Rosental & Jacobson, 1968) može da se objasni na sledeći način: slika o roditeljima kao nezainteresovanim i neaktivnim, utiče na očekivanja koje škola o njima ima (ne očekuje se njihovo angažovanje u školi) i na školsku praksu (nedovoljno informisanje roditelja, škola ih uglavnom ne konsultuje kada su u pitanju pazličiti problemi, pošto ne očekuje njihov doprinos i ne uključuje ih ni na koji način u proces donošenja odluka), što onda utiče i na ponašanje roditelja koji počinje da biva u skladu sa početnim očekivanjima škole (roditelji bivaju sve pasivniji i manje motivisani da se uključe na bilo koji način) i na taj način samo potvrđuje početna očekivanja.

Kada su u pitanju retke akcije oko kojih se roditelji udružuju (ili samostalno pokušavaju da reše problem) to su uglavnom ocene, problemi sa pojedinim nastavnicima, vršnjačko nasilje, organizacija školskog života (smene) i renoviranje i opremanje školskih prostorija. Romski roditelji navode još i problem odbacivanja romske dece od strane vršnjaka, pa čak i nastavnika i drugih roditelja.

Opštu sliku (ne)učestvovanja roditelja u donošenju odluka u školi potvrđuju i njihovi predstavnici u Savetu roditelja. Većina njih je kao razlog za učestvovanje u Savetu/Odboru navela mogućnost da utiču na probleme koji se tiču svih roditelja i činjenicu da su ostali roditelji želeli da ih baš oni predstavljaju u tim telima. Međutim, u isto vreme procenjuju da je njihov doprinos u oblastima školskog života poput upravljanja školom i finansijama, obrazovanja i nastave (sadržaj lekcija, udžbenici, opterećenje učenika, domaći zadaci, isl), pa čak i vannastavnim aktivnostima i

problemima discipline i nasilja, zanemarljivo mali. Ovo je u neskladu sa ulogom koja je Savetu data zakonom, po kojem Savet roditelja ima značajnu ulogu i ovlašćenja u regulisanju života škole (član 58) i to ne samo u predlaganju namene sredstava prikupljenih od roditelja (stav 7) i davanja saglasnosti na program ekskurzija i nastave u prirodi (stav 10), već i prilikom predlaganja mera za osiguranje kvaliteta i unapređenje vaspitno-obrazovnog rada (stav3), razmatranje predloga programa obrazovno-vaspitanog rada, razvojnog plana, godišnjeg plana rada i izveštaja o vrednovanju i samovrednovanju (član 5).

Nešto veći doprinos, po mišljenju roditelja u Savetu, mogu da daju kada se organizuju neki događaji i manifestacije u školi, kao i kada je reč o pitanju zdravlja i bezbednosti dece.

Direktori su, sa druge strane, zadovoljni radom roditelja u ŠO i SR, komunikacijom koju imaju sa Savetom i smatraju da roditelji u ŠO i SR u velikoj meri doprinose radu ovih upravnih tela svojim idejama i inicijativama i da od njih dobijaju podršku prilikom rešavanja raznih problema u školi. Međutim, način na koji predstavnici roditelja opažaju svoj odnos sa školskom upravom i administracijom može da ukazuje na marginalizovanu ulogu roditelja, korišćenje Saveta u dekorativne svrhe i manipulaciju: više od polovine roditelja smatra da školska uprava nije mnogo zainteresovana za njihov doprinos, da samo žele da roditelji podrže njihove ideje (dekorativna uloga roditelja), kao i da njihovo mišljenje ne uzimaju u obzir iako ga formalno traže (manipulacija).

Izgleda da postoji problem i u učestalosti komunikacije predstavnika roditelja sa drugim roditeljima, pošto većina roditelja izjavljuje da ih predstavnici roditelja ne kontaktiraju dovoljno često, dok predstavnici smatraju da postoji česta komunikacija sa ostalim roditeljima.

III Koji faktori otežavaju/olakšavaju implementaciju principa participacije roditelja u školi?

Direktori smatraju da su glavna prepreka uspešnoj participaciji roditelja, sami roditelji: roditelji nisu zainteresovani za participaciju, previše su zauzeti, nemaju vremena da se informišu o različitim aktivnostima u školi i ne znaju kako da konstruktivno komuniciraju sa učiteljima/nastavnicima. Roditelji takođe smatraju (u manjoj meri nego

direktori) da je nezainteresovanost većine roditelja i neinformisanost glavna prepreka za participaciju, ali se za razliku od direktora ne slažu sa tvrdnjom da roditelji ne znaju kako da komuniciraju sa školom. Kao i direktori, ni roditelji ne smatraju da su nastavnici problem (njihovi kapaciteti i zainteresovanost za komunikaciju, kao ni nedostatak vremena za komunikaciju), niti da su problem kapaciteti škole da omogući participaciju svih roditelja.

Ovakvi stavovi direktora (i samih roditelja) da su sami roditelji najveća prepreka za neučestvovanje roditelja u životu škole, veoma podsećaju na jedan od mehanizama koji se koristi često da bi se odgovornost sa sistema/institucije (škola, u ovom slučaju) prenela na pojedinca/grupe koje su deo tog sistema. Logika tog mehanizma, koji se u literaturi sreće i pod imenom «okrivi okrivljenog»⁵ (prema: Adams, Bell & Griffin, 1997) je sledeća: prvi korak je *identifikacija problema (Roditelji nisu zainteresovani za participaciju)*, zatim se *uzrok problema traži u karakteristikama populacije* koja je njim pogođena (*Prezaposleni su, nezainteresovani, nemotivisani...*). Na taj način se izbegava posmatranje uzroka problema u *kontekstu sistema* i zanemaruje se činjenica da škola kao institucija ne pruža dovoljno prilika za participaciju, kao i da roditelji često ne vide smisao participacije (pogotovo ako se ima u vidu činjenica da je njihova participacija koju škola predviđa ograničena na veoma mali broj sporednih aktivnosti. Ovome u prilog idu i stavovi nekih roditelja koji uzrok nedovoljne participacije roditelja vide u nedostatku informacija koje škola treba da pruži, kao i u činjenici da roditelji ne mogu da utiču na mnoge stvari u školi pa se zbog toga ni ne uključuju.

Kao način da se participacija roditelja podstakne, direktori uglavnom pominju *saradnju* i *bolju komunikaciju* porodice i škole, zatim *češće sastajanje* i neke *zajedničke akcije* kao i bolju informisanost roditelja, dok roditelji, sa druge strane, predlažu a) bolje i učestalije informisanje roditelja o različitim aspektima školskog života, b) češće konsultovanje roditelja, uvažavanje mišljenja dece i roditelja, c) aktivno uključivanje roditelja u oblasti kao što su vannastavne i nastavne aktivnosti, organizacija nekih događaja u školi i finansijska pitanja d) bolja saradnja porodice i škole (učestala komunikacija, češći sastanci, kreiranje atmosfere prihvatanja i uvažavanja, isl) i e)

⁵ Blaming the victim, engl.

poboljšanje materijalnih uslova u školi (što dovodi do toga da se učešće roditelja ne svede samo na doniranje novca i druge materijalne pomoći)

IV Kako roditelji i direktori percipiraju svoje uloge u obrazovnom procesu?

Roditelji i direktori svoj odnos vide kao *partnerski* kada je u pitanju dete i najbolji interes deteta. Za većinu oblasti koje se tiču dece, njihovog uspeha u školi, zadovoljstvo školom, motivacijom za učenje, kao i rešavanjem problema koji iskrsnu, direktori i roditelji smatraju da su odgovornost i porodice i škole. Ovo može da bude značajan nalaz sa stanovišta podsticanja participacije roditelja: pozivanje na polje zajedničke odgovornosti je poziv i roditeljima i školi da sarađuju, pošto bez saradnje ne bi bilo moguće ostvarenje najboljeg interesa deteta. Ovaj nalaz ohrabruje, budući da je sa stanovišta implementacije principa saradnje veoma važno da obe strane razumeju svoju ulogu u tom procesu i važnost komunikacije za uspešnu saradnju.

Oblasti koje su po mišljenju i direktora i roditelja uglavnom odgovornost škole su kvalitetna nastava i vannastavni programi, kao i pitanje bezbednosti dece u školi. Nastava se još jednom pokazuje kao oblast u kojoj roditelji ne mogu da učestvuju, budući da je to prvenstveno „stvar škole“.

VI Zaključci i preporuke

Iako opšti principi *Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja* ukazuju na neophodnost i značaj efikasne saradnje sa porodicom i uključivanje roditelja u vaspitno-obrazovni proces, implementacija principa saradnje predstavlja veoma složen i dugotrajan proces. Da bi do uspešne implementacije došlo, tj. da bi se unapredila saradnja porodice i škole i podstaklo uključivanje roditelja u različite aspekte školskog života, potrebno je da se promene paralelno dešavaju na nekoliko različitih nivoa:

I Rad sa roditeljima

Neka istraživanja su pokazala da različiti oblici participacije počev od najjednostavnijih kao što su informisanje i konsultovanje roditelja (koje je u Zakonu i predviđeno članom

62, stav 11), učešća na roditeljskim sastancima, pa sve do poseta časovima, pomoći nastavniku u radu sa decom ili rad sa decom kod kuće, pripremaju roditelje za složenije oblike participacije kao što je učešće u procesu odlučivanja. Ove aktivnosti pomažu roditeljima da razumeju način na koji škola funkcioniše, strukturu i organizaciju škole, školski kurikulum i podstiču razvoj kompetencija za saradnju sa školom (Cotton, 2000). Zbog toga je važno da se u okviru dobro isplaniranog i dugoročnog programa, roditeljima nudi najraznovrsniji vid aktivnosti u koje mogu da se uključuju u odnosu na preferencije, obaveze i sposobnosti/veštine.

Sa stanovišta roditelja, najveća prepreka je neinformisanost o mogućim načinima na koje mogu da se uključe u različite oblasti školskog života i da doprinesu vaspitno obrazovnom procesu. U tom smislu bi obaveza škole bila da obezbedi protok informacija kroz neku vrstu kodeksa, pravilnika, ili plana saradnje roditelja i škole (koji može da bude sastavni deo pravilnika/statuta škole), u kojem bi roditelji bili informisani o očekivanjima i mogućnostima za saradnju.

Da bi se izbegla dekorativna funkcija roditelja u toj saradnji, a budući da je veći broj roditelja izjavio da bi želeli da participiraju u različitim aspektima vaspitno obrazovnog procesa, pa i u samoj nastavi, roditelji bi trebalo da se podstiču da se uključuju u obrazovni proces na više različitih načina (od kojih su svi definisani i predviđeni Zakonom): a) kao asistenti u nastavi posebno na mlađim uzrastima, b) kao edukatori dece u oblastima u kojima su profesionalci/eksperti, c) kao edukatori drugih roditelja o problemima koji su relevantni za roditeljsku populaciju, a za koje su pojedini roditelji stručni, d) učešćem u različitim obrazovnim projektima koji se odvijaju u školi/u koje je škola uključena, e) učešćem u stručnim timovima koje direktor formira po potrebi, f) kao evaluatori vaspitno-obrazovnog rada i kvaliteta rada ustanove i g) roditelji učenika iz osetljivih i marginalizovanih grupa treba da učestvuju u individualnom obrazovnom planu.

II Odnos roditelja i njihovih predstavnika u Savetu roditelja

Budući da je ovo istraživanje pokazalo da članovi Saveta roditelja smatraju svoj doprinos veoma malim u bitnim aspektima školskog života, a s obzirom na važnost koji Savet ima,

potrebno je da se njegova uloga ojača i da se uspostavi mehanizam putem kojeg će Savet biti stvarni predstavnik roditelja i putem kojeg će biti ostvarena dvosmerna komunikacija: od roditelja ka njihovim predstavnicima u Savetu i od predstavnika Saveta ka roditeljima koji su ih izabrali (budući da većina roditelja u istraživanju smatra da ne komuniciraju u dovoljnoj meri sa svojim predstavnicima i predlažu učestaliju komunikaciju tokom koje će biti informisani o važnih aspektima školskog života i imati priliku da izraze svoje mišljenje).

U tom smislu je važno da svi roditelji budu informisani o ovlašćenjima Saveta roditelja kao i o oblastima u kojima Savet može da da svoj doprinos (a time i oni koji su izabrali predstavnike Saveta). Proces donošenja odluka na Savetu roditelja mora da bude transparentan da bi ostalim roditeljima bila jasna uloga Saveta, kao i sopstvena uloga u donošenju odluka koje ih se tiču. Važno je i da se omogući kontinuirano informisanje (kako na nivou odeljenja, tako i na nivou cele škole) roditelja o odlukama koje su na Savetu donete, kao i da se članovi Saveta upoznaju sa očekivanjima, potrebama i stavovima roditelja čiji su predstavnici, da bi mogli efikasno da zastupaju te stavove na Savetu. Ovi sastanci bi trebalo da postanu deo odeljenske prakse (kao obavezni deo roditeljskih sastanaka), ali i da se po potrebi organizuje sastanak sa roditeljima prvih, drugih, trećih, itd. razreda, kao i sastanak roditelja cele škole, u zavisnosti od vrste problema o kojoj je reč. Budući da roditelji smatraju da njihovo mišljenje treba da se čuje u različitim oblastima školskog života i da je jedan od razloga neučestvovanja roditelja, taj što misle da svojim stavovima ne mogu ništa da promene, važno je da se uspostavi kontinuirano ispitivanje potreba i očekivanja roditelja (kroz sastanke, upitnike i ankete) u cilju donošenja odluka koje će biti u najboljem interesu dece. Pod ovim se podrazumeva konsultovanje roditelja u cilju dobijanja ideje za različite akcije i inicijative u školi, kao i načine prevazilaženja nekih problema, a ne nuđenje gotovih rešenja sa kojima roditelji samo treba da se slože (ili ne slože).

III Edukacija nastavnika: princip saradnje sa porodicom kao važan deo kontinuiranog profesionalnog usavršavanja.

Budući da su roditelji u najvećoj meri upućeni na saradnju sa učiteljima/nastavnicima i sa njima imaju najučestalije kontakte, važan zadatak nastavnika je da kreiraju takvu

atmosferu u kojoj će roditelji biti podstaknuti da se uključuju na različite načine i da doprinose životu učionice/škole bez straha da će to biti protumačeno kao mešanje uloga, tj. mešanje u profesionalnu ulogu nastavnika. Roditelji u ovom istraživanju smatraju da je kvalitet komunikacije, tj. kreiranje atmosfere u kojoj će im biti omogućeno da izraze svoje mišljenje od izuzetne važnosti za podsticanje participacije. Iako po njihovom mišljenju nastavnici imaju kompetencije za komunikaciju sa roditeljima, to je nužan, ali ne i dovoljan uslov za istinsku saradnju: nastavnici treba da znaju na koje će sve načine podstaći i osnažiti roditelje da uzmu učešće u različitim oblastima školskog života. Zbog toga je obrazovanje nastavnika i stručno usavršavanje od izuzetne važnosti: važno je da se nastavnici podstaknu da razmišljaju o mogućnostima koje participacija roditelja pruža u školskom kontekstu, kao i o različitim načinima na koje saradnja sa roditeljima olakšava njihov rad i podstiče razvoj dece. Načelo participacije, tj. saradnje sa porodicom treba da se ustanovi kao važan deo a) kompetencije nastavnika i jedno od merila kvaliteta njegovog/njenog rada, b) programa stručnog usavršavanja nastavnika i c) programa programa obuke njihovih mentora

IV Promene u strukturi i organizaciji škole: saradnja sa porodicom kao jedan od osnovnih principa na kojima se zasniva funkcionisanje škole

Da bi do promene došlo, potrebno je da se desi kako *rekulturacija* (promena stavova i vrednosti određene populacije), tako i *restrukturacija* (promena celokupnog sistema, tj. njegove strukture i načina funkcionisanja). Neki autori (Fullan, 1991) smatraju da rekulturacija mora da prethodi restrukturaciji, tj. da ukoliko se teži promenama u načinu rada koje će biti prihvaćene na nivou čitave organizacije, a ne samo na nivou pojedinaca, onda je važno razvijati alternativne stavove i vrednosti koje će te promene podržati. Primenjeno na oblast obrazovanja, to bi značilo da ukoliko želimo da participacija bude implementirana u školskom kontekstu, treba kod učitelja (nastavnika) razvijati svest o njenoj ulozi u profesionalnom radu i o mogućnostima koje pruža. Međutim da bi do promene došlo, proces restrukturacije i rekulturacije mora da teče uporedo: zajedno sa promenom stavova i vrednosti učitelja, treba da se menja i školski sistem (u smislu vrednosti, normi i procedura) koji bi te promene podržao i učinio održivim. Uvođenje

principa saradnje tj. participacije roditelja kao važnog merila za procenu kvaliteta rada škole jedan je od načina da se škola podstakne na saradnju sa roditeljima. Vrednovanje od strane stručno-pedagoškog nadzora mora u sebi da sadrži i standard koji se odnosi na participaciju (član 151); princip participacije roditelja treba da ima važno mesto u kreiranju školskog razvojnog plana; škola bi trebalo da razvije procedure da ohrabri i podstakne participaciju koje neće kao do sada biti uglavnom fokusirane na promenu roditeljske populacije⁶ (*individualni pristup roditelju*: česti pozivi, razgovor, savetodavni rad, angažovanje *stručne službe* i njihov kontakt sa roditeljima, *zvaničan poziv*: pismenim putem, ili telefonski), već će uključivati školski sistem u celini čineći ga otvorenim za različite načine uključivanja roditelja (napr. *uključivanje roditelja u različite seminare, edukacije i projekt ,kontinuirano informisanje roditelja i ispitivanje njihovih potreba i očekivanja kao uvod u akcione planove, isl.*)

Na taj način bi participacija roditelja postala deo školske prakse, a ne izolovani primer koji opstaje zahvaljujući dobroj volji zainteresovanih pojedinaca.

VII Literatura:

1. Adams, M., Bell, L. A. & Griffin, P. (1997). *Teaching for Diversity and Social Justice*. New York: Routledge.
2. Cotton, K. (2000): *The schooling practices that matters most*. SIRS: Northwest Regional Educational Laboratory.
3. Fullan, M. (1991): *The New Meaning of Educational Change*. New York, NY: Teachers' College Press
4. Rosental, R., & Jacobson, L. (1968). *Pygmalion in the classroom: Teacher expectations and pupils' intellectual development*. New York: Holt, Rinehart and Winston.

⁶ Videti: School Governance and Social Inclusion: South East Europe Countries Experiences and Accounts of Principal's Views. University of Ljubljana, Faculty of Education, 2009.

5. School Governance and Social Inclusion: South East Europe Countries Experiences and Accounts of Principal's Views. University of Ljubljana, Faculty of Education, 2009.
6. Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, Službeni glasnik, 72 – 09 (31. 08. 2009)